

Com es pronuncien aquestes vocals? De les normes fabrianes als dubtes actuals en el vocalisme àton

IMMA CREUS i JOSEFINA CARRERA-SABATÉ
Universitat de Lleida
Universitat de Barcelona

1. COM ES PRONUNCIEN AQUESTES VOCALS?

Probablement molts professionals de la llengua que es dediquen a tasques docents o de correcció, i especialment si tenen a veure amb el component oral, han hagut de donar resposta en algun moment a preguntes com ara: es pronuncia igual en català central el so vocàlic final de *euro* i el de *ESO*?, es considera estàndard la diftongació del final de *història*?, són àtons en català oriental els prefixos de *reenviar* i *preguerra*?, és estàndard en català occidental pronunciar *c[u]nill*? I gosàriem dir que les respostes no sempre s'han resolt satisfactòriament, ja sigui per desconexió del que estableix la normativa fonètica de la nostra llengua, per manca de concreció d'alguns fenòmens en aquest àmbit o per una variació fonètica que precisament dificulta establir normes de pronúncia gaire rígides. Els dubtes que es generen a l'entorn de la pronúncia del vocalisme àton i les dificultats que implica de vegades resoldre aquests dubtes constitueixen el punt de partida de l'anàlisi que presentem.¹

El nostre objectiu també és doble. D'una banda, revisar l'aportació gramatical fabriana en l'aspecte que ens ocupa i alhora constatar si aquesta s'ha mantingut o bé ha sofert algun canvi en les actuals propostes oficials de l'IEC (*Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica* —PEOF, d'ara endavant— i *Gramàtica de la llengua catalana* [esborrany provisional] —GLC—); d'altra, fer una aproximació quantitativa als dubtes que afecten el vocalisme àton a partir

1. Aquest treball s'emmarca en la recerca que les autores desenvolupen en els seus grups de recerca respectius: Josefina Carrera-Sabaté (Grup d'Estudi de la Variació de la Universitat de Barcelona) i Imma Creus (Grup de Recerca en Fonètica de la Universitat de Lleida).

de les poques dades disponibles —concretament les del servei de consultes lingüístiques Optimot—, però sobretot amb recerca empírica personal desenvolupada com a prova pilot que permet mesurar els usos i les actituds dels parlants sobre la pronúncia d'alguns fenòmens de vocalisme àton. Els resultats d'aquesta prova serveixen per concretar algunes de les tendències que s'observen a l'hora d'assimilar la normativa fonètica.

2. DE FABRA ALS DUBTES ACTUALS RELATIUS AL VOCALISME ÀTON

Un repàs al contingut de les diferents gramàtiques fabrianes ens permet extraure les principals observacions del lingüista en relació amb el vocalisme àton. Com no podia ser altrament, ateses les característiques particulars de cada gramàtica, de vegades ens trobem amb una simple descripció articulatòria, d'altres amb directrius ortoèpiques i, encara en altres ocasions, Fabra es fa ressò de tendències o hàbits de pronúncia (evitables o no) dels parlants de la seva època. Tenint en compte els fenòmens en què hem focalitzat la nostra atenció (vegeu l'apartat 3), ens fixarem en les consideracions fabrianes referents a: *i/u* àtones + vocal tònica/àtona, simplificacions i elisions vocàliques, pròtesis vocàliques i pronúncies específiques (p. ex., pronúncia de prefixos).

Les consideracions fabrianes relatives al contacte de *i/u* àtones + vocal tònica/àtona tenen a veure, sobretot, amb el fet de si el contacte vocàlic es resol amb una pronunciació diftongada de l'element dèbil (*i, u*) o amb hiat. En aquest sentit, Fabra apunta que normalment aquests contactes no formen diftong, però amb algunes excepcions: *i/u* + *a/e* posttòniques (*copia, especies, continuas*); *io* < sufix llatí *io* (*acció, flexions, comissionista, religiós*); *u* precedida de gutural (*següent, quant*) (Fabra, 1891 i 1898), *io* precedida de *s* sorda o sonora (*s, ss, c, x*) (*ex-plosió, ex-pres-sió, na-ció, re-fle-xio-nar, a-via, qua-tre, se-güent*) i les combinacions posttòniques *ia, ua* (*a-via*) (Fabra, 1898). De manera semblant s'expressa Fabra en la gramàtica normativa del 1918/1933, en què s'observa un to prescriptiu poc contundent:

En molts casos, però, és corrent de pronunciar les dues vocals dins una mateixa síl·laba formant un diftong creixent. S'esdevé això principalment en la combinació *ió* (Ex.: *ac|ció*), en les combinacions posttòniques *ia, ie* (Ex.: *grà|cia, grà|cies*) i en les combinacions pretòniques (Ex.: *so|cie|tat*). La pronunciació monosil·làbica de les dues vocals contigües és tolerable, però en poesia convindria d'adoptar exclusivament la pronunciació disil·làbica. (Fabra, 1933 [1918], p. 18; OCF, 2009, p. 152)

En la gramàtica de 1912 Fabra ja s'havia referit a hàbits de pronúncia d'aquests segments indicant que se solien pronunciar amb diftong mots com *so-cie-tat*, *va-ria-bi-li-tat*, pronunciació que literalment «es, en general, considerada como defectuosa y poco catalana» (Fabra, 1912, p. 16; OCF, 2005, p. 482), tot i que immediatament matisa: «eso no obstante, los poetas suelen adoptarla con preferencia á la disílaba»; aquests només tracten com a monosil·làbiques «las combinaciones postónicas -ia, -ie, -ua y -ue [...] y, con escasas excepciones, la combinación io en los derivados verbales en -cio, -sio y -xio» (Fabra, 1912, p. 16; OCF, 2005, p. 482). En una conversa filològica (CF) publicada el 1925 es refereix novament a les llicències poètiques: «Avui els poetes semblen inclinats a preferir la pronunciació disil·làbica en els mots com *oració*, *aprovació* i àdhuc *gràcia*» (CF 688, citem per l'edició de les OCF, 2010, p. 691). En aquesta mateixa *conversa* és interessant comentar que Fabra es refereix a la tendència de la «llengua moderna» de fer monosil·làbiques combinacions com ara el final *-ió* i algunes combinacions febles o inaccentuades, encara que es constaten casos de vacil·lació (una síl·laba: *gràcia*, *aprovació*, vs. pronúncia vacil·lant: *oració*, *història*). Sembla clar, però, que en la majoria dels mots en què la segona de les dues vocals en contacte és forta o accentuada, la pronunciació exclusiva de les dues vocals és la disil·làbica. Fabra conclou que la pronúncia monosil·làbica és «la moderna» i la disil·làbica, «l'antiga».

Precisament bons exemples dels hàbits fonètics en l'estat de llengua que ens presenta Fabra els trobem en relació amb els fenòmens de supressió (simplificacions i elisions) o d'addició (pròtesis) de sons vocàlics. Val a dir, però, que en aquests casos ens movem normalment en el nivell de la descripció —amb algunes excepcions com veurem tot seguit—, perquè Fabra no en fa cap esment en la gramàtica normativa del 1918/1933. Consegüentment, únicament podem constatar la freqüència de pronúncies (tant dins del mot com de mots en contacte) com ara: *q(u)antitat*, *q(u)ocient*, *aig(u)a*, *lleng(u)a* (Fabra, 1891 i 1912), *coresma*, *coranta* (Fabra, 1912); darrere la preposició *per*, sol suprimir-se la *a* àtona inicial d'algunes paraules (*per 'questa*...*) (Fabra, 1898); *cargol*, *carbaça*, *vritat** (Fabra, 1898); supressió de *a/e* àtones finals seguides d'un mot que comença amb vocal o *h* (*un(a) altr(a) hora*) o precedida de mot acabat en vocal o *r* muda (*voldrà (e)stuidiar (a)m tu*) (Fabra, 1891 i 1898), i *a/e* àtones finals seguides de mot que comença amb *i*, *u*, *ú* pot elidir-se la neutra o formar diftong (*aquell(a) història* o *aquell[əy] stòria*) (Fabra, 1891 i 1912). De totes maneres, cal dir que, malgrat de no tractar-se d'una gramàtica prescriptiva, Fabra en la gramàtica de 1898 ja dóna algunes orientacions per a la bona pronúncia, encara que en aquest cas més aviat se'ns adverteix de la dificultat d'establir «normes» referents a processos d'elisió (Fabra, 1898, p. 14; OCF, 2005, p. 342).

També ens movem en el terreny bàsicament descriptiu en el cas dels fenòmens d'addició de sons vocàlics. Així es recullen pronúncies populars del tipus:

grayella, xemeneya, ideyə, teatru, tøyatru (Fabra, 1891); *agraieix**, *graiella, caient*; la *aideia* (*idea*), *treiato, dugues, llagut* (Fabra, 1898). Tanmateix, comentaris posteriors de Fabra mostren una evolució en l'apreciació del fenomen: «Hi hagué, tanmateix, un temps en què hom sostingué que les formes *ideia, teiatre, recreia*, etc., eren millors, *més catalanes*, que les formes *idea, teatre, recrea*, etc. Però avui la interposició de la *i* en el grup *ea* no sembla ja tenir partidaris [...]» (CF 214 [1920]; OCF, 2010, p. 334).

Finalment, constatem altres tipus d'observacions vinculades amb pronúncies segmentals més específiques com són els compostos amb prefixos (*contra, entre, sobre: cònrəbàix, énrəcləró*) (Fabra, 1898), l'absència de diftong de *i/u* àtones darrere d'un prefix àton (*re-u-nir*) (Fabra, 1898 i 1912) o les vocalitzacions de «l» en «u» davant de labials (*aubada, aubergínia, aubercoc*). També, ara, els comentaris fabrians sembla que apunten cap al rebuig d'aquestes pronúncies («¿No preferim *albercoc* a *aubercoc*, *albada* a *aubada*, etc.? Ja, avui, va abandonant-se el costum d'escriure *aub* per *alba* [...]») (CF 497 [1923]; OCF, 2010, p. 542).

La primera lectura que es pot fer a partir d'aquesta síntesi és que la gran majoria de fenòmens vocàlics seleccionats de les distintes obres fabrianes continuen encara presents en les pàgines dels materials de l'IEC esmentats anteriorment (PEOF i GLC) i que prenem com a referència actual de la normativa fonètica. I, més encara, la coincidència generalment s'estén també en el nivell descriptiu i prescriptiu, només amb algunes diferències o matisos que comentarem tot seguit.

Pel que fa al contacte de *i/u* àtones + vocal tònica/àtona, s'observa alguna diferència del tractament que se'n fa a la PEOF i a la GLC; en contrast amb el contingut de les gramàtiques fabrianes, hi trobem a faltar la referència a algun context força freqüent (p. ex., *io* precedida de *s* sorda o sonora (*s, ss, c, x*)). A la PEOF, hi ha una generalització *i*, consegüentment, una simplificació del fenomen (*i* seguida d'una altra vocal: *condició, ciència*) que es resol amb una restricció funcional d'ús: només es pot emprar la pronunciació unisil·làbica en registres informals. A la GLC, la descripció de la tipologia de diftongs és molt més extensa. En el cas dels diftongs decreixents, i específicament del context que ens interessa, es comenten casos de certa vacil·lació entre la pronúncia amb hiat o amb diftong de mots cultes com ara: *hiat, hiatus, hialí, hioglòs* (es recomana la pronúncia consonàntica); *ió, iònic, ionitzar* (s'ha de realitzar una pronúncia vocàlica), i en sigles del tipus IEC, IESE, IUCE (es recomana la pronúncia vocàlica) (GLC, p. 61). Quant a la *i* i la *u* postconsonàntiques (amb l'excepció dels mots en què *u* és precedida d'una consonant velar), s'assenyala que tradicionalment es pronuncien com a vocals, és a dir, que no formen diftong, malgrat alguns casos en què les pronúncies amb diftong creixent són molt freqüents: *i* + vocal en posició final de mot (*València, gràcia, acció*); amb la *u* només se sol pronunciar diftong en els

grups àtons finals *-ua* i *-ues* (*contínua, ingènua, assídues*). Les pronúncies diftongades es consideren acceptables tot i que s'afirma que «convé mantenir el hiat en els registres més formals i en la versificació» (GLC, p. 61).

Amb relació a l'elisió, l'addició de sons o altres modificacions, tant la PEOF com la GLC deixen fora de l'estàndard alguns d'aquests, encara que en alguns casos amb matisos terminològics diferents (PEOF: les considera formes *no recomanables*; GLC: formes *no recomanables en els registres formals*). Ens referim a: la caiguda de *a/e* per contacte amb «r» (*v(e)ritat*), la supressió o addició de *a-* (*gulla, anou*), l'addició de sons adventicis entre dues vocals (*ideia*), la reducció de diftongs (*coranta, cantitat*) o la vocalització de «l» (*aubercoc*). Una consideració semblant —formes només admeses en registres informals— tenen les vocals de suport que apareixen en la pronunciació dels pronoms febles (*no us e la donarê*). En l'àmbit de la fonètica sintàctica, hi ha més permissivitat a l'hora de resoldre el contacte vocàlic: sinalefa (*qui avisa*), elisió (*mitj(a) hora*) i fusió (*que es diu*).

3. DADES DE PRODUCCIÓ I PERCEPCIÓ SUBJECTIVA DE FENÒMENS VOCÀLICS

Del que acabem de comentar seria fàcilment deduïble que tractem de pronúncies o de fenòmens fonètics sobre els quals és rellevant de fer-ne un tractament particular perquè són susceptibles de generar males pronúncies. Tanmateix, sabem quins són els dubtes reals que els parlants actuals tenim en relació amb el vocalisme àton? Disposar de dades d'aquest tipus, encara que només sigui amb un valor estadístic relatiu, no és fàcil. En aquest sentit, però, les dades² obtingudes pel Servei d'Atenció Personalitzada (SAP) de l'Optimot ens en poden oferir una aproximació.

Des de l'obertura del SAP el 2008 fins a mitjan 2013, s'havien rebut un total de 33.823 consultes de les quals 347 (1 %) corresponien a consultes sobre fonètica i prosòdia. Del total de 3.116 fitxes generades, 31 s'havien classificat dins la categoria de «fonètica i prosòdia». Sobre la base d'una mostra de 130 consultes (37 % del total corresponents a consultes de fonètica i prosòdia), la tipologia d'aquestes darreres tenia a veure amb: pronunciació de mots comuns, pronúncia d'antropònims i topònims (catalans i no catalans), manlleus adaptats i no adaptats, marques comercials i similars, fonètica sintàctica, sigles i un apartat genèric on els usuaris demanaven explicacions sobre alguns aspectes fonètics més concrets. En

2. Agraïm la col·laboració dels responsables del servei Optimot i especialment de Montserrat Montagut, cap del Servei de Recursos Lingüístics, que tan amablement ens ha facilitat aquestes dades.

tots els apartats hi havia mots que implicaven alguna qüestió relativa a la pronúncia de vocalisme àton.

Des d'una altra perspectiva, si ens fixem en la recerca desenvolupada en l'àmbit de la fonètica en sentit ampli, la majoria d'estudis que s'ocupen d'analitzar la variació sociofonètica del català ho fan a partir de dades productives, i són ben pocs encara els que ho fan des de la perspectiva que aporta la subjectivitat dels parlants. Tanmateix, diverses investigacions sobre percepció (vegeu Goldinger, 1997; Johnson, 1997; Pierrehumbert, 2001 i 2002) assenyalen la interrelació que existeix entre la informació fonètica i sociodialectal dels enunciatos. Consegüentment, sembla que l'observació de la percepció i la subjectivitat dels parlants sobre un determinat fenomen variable, a banda d'altres factors externs, aporta dades rellevants a fi de poder explicar millor les raons que motiven els parlants a seleccionar una forma lingüística concreta. És per aquesta raó, doncs, que ens ha semblat oportú desenvolupar una prova pilot per tal de donar raó, a grans trets, de l'impacte de la norma en la producció i la percepció lingüístiques de parlants de diferent procedència dialectal. Alhora, esperem que les nostres dades permetin disposar d'una visió més real i propera als dubtes actuals relatius al vocalisme àton.

3.1. *Selecció dels informants*

Per realitzar la prova pilot, que es va dur a terme el curs 2012-2013, es van enquestar 54 informants, estudiants de grau i postgrau de tres universitats catalanes de procedència dialectal diversa: 1) grau de comunicació i indústries culturals de la Universitat de Barcelona (UB, 21 informants), 2) postgrau de correcció lingüística de la Universitat de Girona (UdG, 12 informants), 3) grau de filologia catalana de la Universitat de Lleida (UdLc, 9 informants) i 4) grau de filologia hispànica de la Universitat de Lleida (UdLhi, 12 informants). L'edat dels estudiants de grau oscil·lava entre els 19 i els 25 anys en el moment de passar la prova, mentre que en el cas dels alumnes de postgrau la franja se situava entre els 30 i els 50. En tots els casos es tractava d'informants catalanoparlants, tot i que en el grup 4 n'hi havia alguns de bilingües que utilitzaven, a més del català, també el castellà com a llengua d'ús habitual. Cal dir que per a la selecció de la mostra no van prevaldre criteris de representativitat estadística —es tracta d'una prova pilot—, sinó que es va prioritzar un perfil d'informant que, en el nostre cas, correspon al d'estudiants de formació universitària amb diferents coneixements i consciència (meta)lingüístics.

3.2. *Corpus i procediment d'enquesta*

Els informants es van sotmetre a dos tipus de prova: una de producció i una de percepció subjectiva o de valoració, mantenint aquest ordre, sobretot per no condicionar la fase productiva. En la primera, se'ls va demanar de llegir un text elaborat *ad hoc* amb mots o sintagmes que contenien els diferents sons o fenòmens fonètics que es volien analitzar. Simultàniament a la lectura, el text s'enregistrava. Quant a la prova de percepció subjectiva o de valoració, es va elaborar una bateria de 60 preguntes a partir de diversos fenòmens fonètics relacionats amb la PEOF de l'IEC. Les preguntes es van dividir en dos grups segons l'adscripció dialectal dels parlants: 40 preguntes comunes a tots els enquestats, 10 de destinades als parlants del bloc oriental i 10 als del bloc occidental. Els enquestats podien triar entre quatre opcions com a resposta a les pronúncies o els fenòmens que se'ls plantejaven en cada una de les preguntes: *a*) sí (= normatiu), *b*) no, *c*) no hi ha res escrit sobre el tema, *d*) no ho sé; si ho consideraven convenient, hi podien afegir alguna observació. Les preguntes se'ls formulaven per escrit sense usar la transcripció fonètica (p. ex., pronunciar *istiu* és normatiu?), per evitar possibles problemes d'interpretació per part dels informants menys familiaritzats amb aquesta simbologia. Els fenòmens analitzats són: *a*) seqüències del tipus <Cia>, <Cio>, <qua>, *b*) elisió, *c*) epèntesis vocàliques, *d*) variacions de timbre vocàlic i diftongacions, *e*) vocals amb accent secundari i *f*) vocals àtones especials.³

3.3. *Anàlisi dels resultats*

En aquest apartat ens fixem en els mots de la prova de producció i en les preguntes del qüestionari de la prova de percepció subjectiva o de valoració que exemplifiquen cadascun dels fenòmens en què ens hem fixat i que acabem d'esmentar (els fenòmens relacionats amb el qüestionari de valoració apareixen transcrits tal com es van presentar als enquestats). En els casos en què el contrast d'ambdós tipus de dades és possible —encara que el mot que representa el fenomen no sigui exactament el mateix— es presenten, primer, els gràfics de la prova de producció i, a sota, els resultats de la prova de percepció subjectiva.

a) Seqüències del tipus <Cia>, <Cio>, <qua>

Tal com ja hem vist en l'apartat 2, malgrat que es tracti de comprovar si es produeixen pronúncies diftongades o amb hiat, les seqüències implicades se situen

3. A causa de la naturalesa d'algun d'aquests fenòmens, només s'han enquestat els informants orientals (*e, f*) o nord-occidentals (una part de *d*).

en diferents contextos fonètics, com exemplifiquen els mots: *admiració*, *devoció*, *adhesió*; *ràdio*; *període*; *quasi* i *quaranta*.

Segons les dades obtingudes, es constata que en els grups *-ció*, *-sió* tots els informants pronuncien les tres paraules amb diftongs en la prova de producció. Pel que fa a la valoració, que en aquest cas correspon a un grup *-ió* en posició posttònica, excepte els informants gironins, que presenten un percentatge molt elevat d'indecisió o dubte (superior al 70%), més de la meitat dels enquestats considera que la forma diftongada és normativa. Aquests resultats contrasten lleument amb els obtinguts amb el mot *període*; novament la diferència més significava l'evidencien els informants gironins, que ara consideren la pronúncia diftongada de les vocals medials d'aquest mot no normativa quasi en un 65%. La resta d'informants podríem dir que es debaten entre el que és normatiu i el que no ho és, ja que la valoració d'acceptabilitat en un sentit o altre s'equilibra al 50% de mitjana (vegeu els gràfics de la figura 1).

En canvi, a grans trets, la pronúncia no diftongada de *quasi* i *quaranta* es valora no normativa per bona part dels enquestats, tot i que cal exceptuar una part

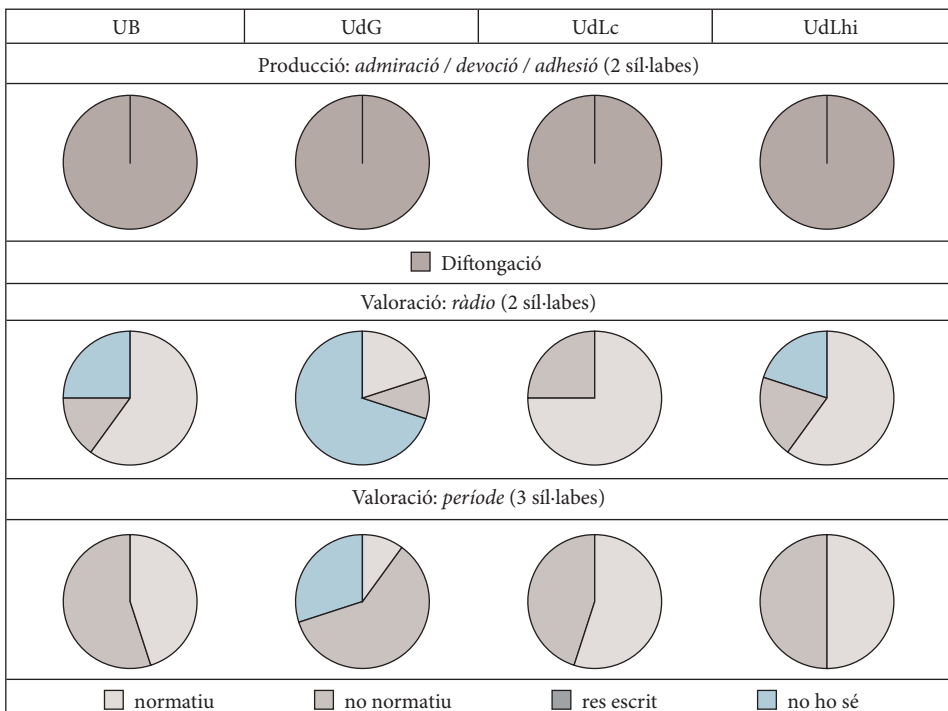

FIGURA 1. Producció i valoració de diftongs creixents no normatius.

FONT: Elaboració pròpia.

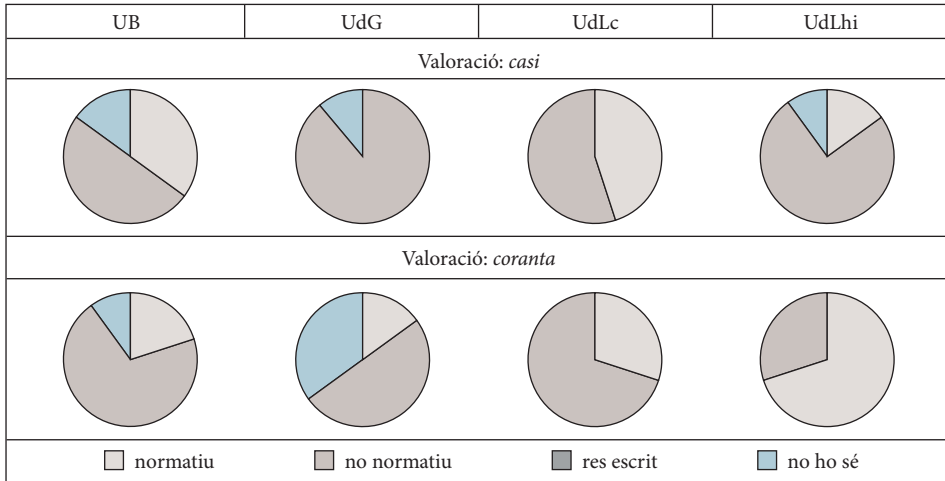

FIGURA 2. Producció i valoració d'absència de diftongs.

FONT: Elaboració pròpia.

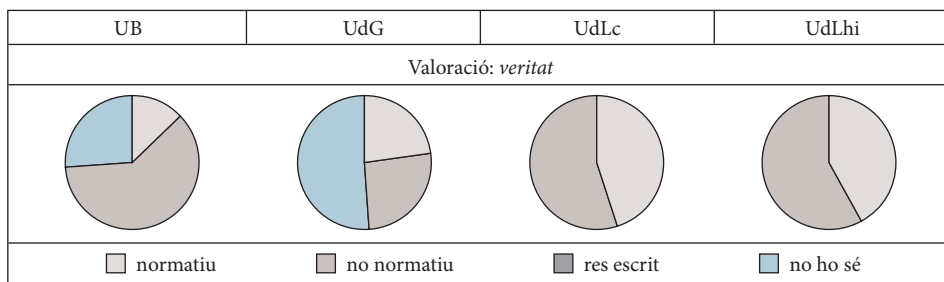
dels enquestats de Lleida (UdLhi), que tenen el castellà com a L1, però només en la paraula *quaranta*. De fet, com es pot veure en els gràfics de la figura 2, malgrat tractar-se del mateix fenomen fonètic, sembla haver-hi implicacions de tipus lèxic que fan que els percentatges no siguin simètrics en els dos mots.

b) Elisió vocàlica

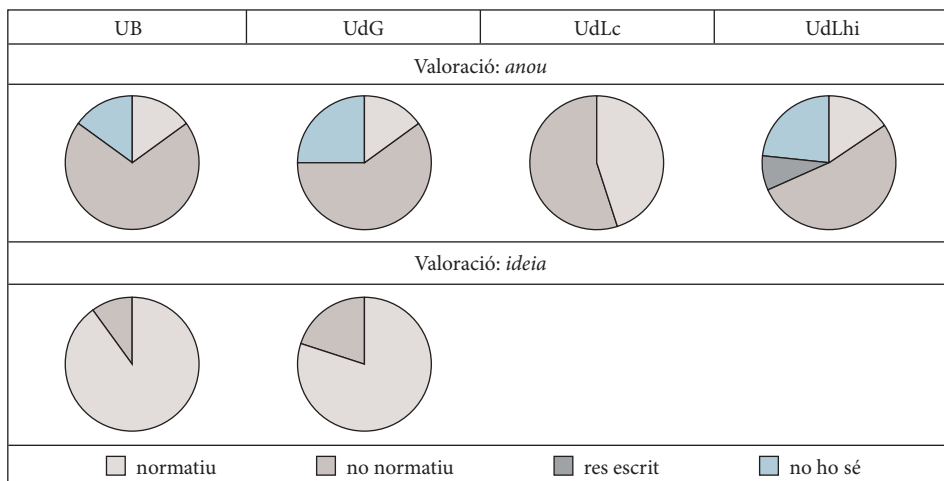
Malgrat que disposem de molt poca representativitat d'aquest fenomen, els resultats considerem que posen de manifest una valoració diferent segons l'adscripció dialectal dels informants. A Girona, la meitat de les respostes es mouen al voltant de la indecisió, possiblement perquè la pronúncia elidida (*vritat*) els resulta habitual, raó que possiblement també explicaria el major rebuig per part dels informants barcelonins. En els informants lleidatans, per als quals la pronúncia no és freqüent, aquest percentatge baixa i se situa en la ratlla del 60 % (vegeu els gràfics de la figura 3).

c) Epèntesis vocàliques

De manera semblant al que es produïa amb el fenomen anterior, també ara s'observa una valoració diferent dels fenòmens segons la pertinença a un o altre bloc dialectal dels informants. Així, mentre que tant en el cas de *anou* com *ideia* en els informants orientals l'epèntesi no s'accepta en percentatges força elevats (entre 60-90 %), els lleidatans mostren (només en el cas de *anou*) uns percentatges a la franja del 50 % —lleument superior en el grup de catalanoparlants; l'altre 50 % o bé l'accepta o bé no en sap dir res en un percentatge significatiu (UdLhi: 25 %) (vegeu els gràfics de la figura 4).

FIGURA 3. Valoració de l'elisió vocàlica de *veritat*.

FONT: Elaboració pròpia.

FIGURA 4. Valoració de l'epèntesi vocàlica a *nou* i *idea*.

FONT: Elaboració pròpia.

d) Variacions de timbre vocàlic i diftongacions

En el cas del mot *suportar* pronunciat amb [o], els gràfics següents permeten comprovar que els parlants nord-occidentals accepten més el canvi de timbre que els orientals. Tanmateix, no passa el mateix amb *estiu* pronunciat amb [i] (vegeu els gràfics de la figura 5), ja que el canvi de timbre vocàlic no és acceptat per més del 65 % dels enquestats, independentment de la procedència dialectal.

Quant a les valoracions en relació amb les diftongacions i el canvi de timbre en les vocals pretòniques de *sortir* i de *embut*, es constata que les pronúncies diftongades de la vocal inicial de *olor* no es consideren normatives per més de la meitat dels enquestats; en el cas del mot *alfals*, la diftongació [aw]fals s'accepta sobretot en els enquestats d'origen catalanoparlant. La pronúncia [u] de la prime-

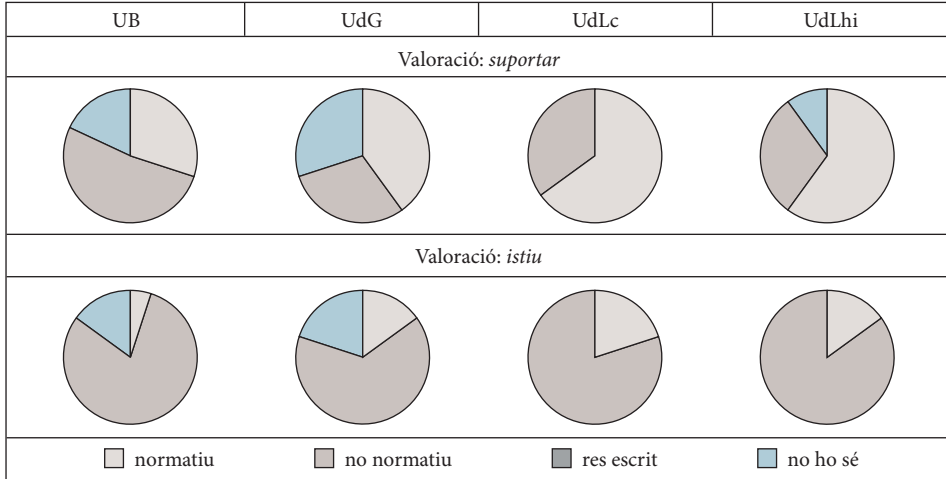

FIGURA 5. Valoració dels canvis de timbre en les vocals de *suportar* i *istiu*.

FONT: Elaboració pròpia.

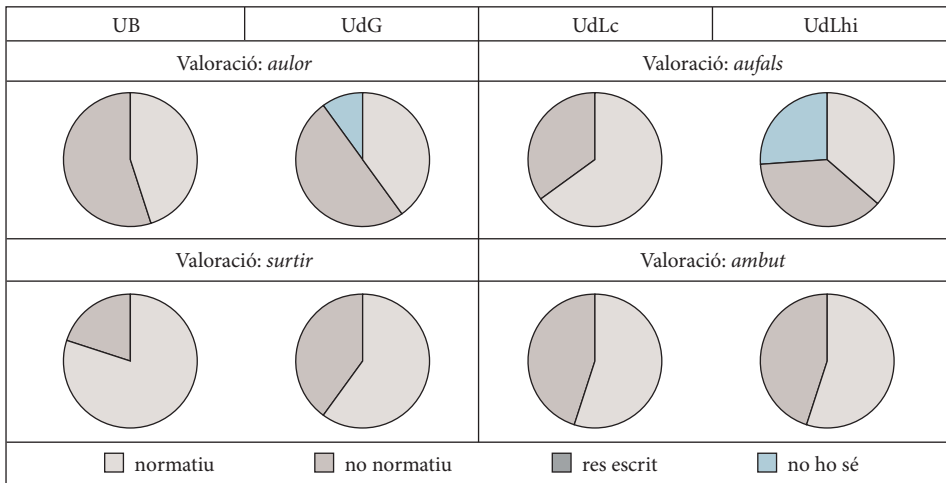

FIGURA 6. Valoracions de diftongacions i canvis de timbre vocàlic en lleidatà.

FONT: Elaboració pròpia.

ra vocal del verb *sortir* marca més distàncies percentuals: és plenament acceptada pels enquestats d'origen català i pel 58 % dels d'origen hispànic. Pel que fa a la pronúncia [a] de la vocal pretònica inicial de *ambut*, s'accepta en un 60 % dels casos (vegeu els gràfics de la figura 6).

e) Vocals amb accent secundari

Els mots inclosos en aquest bloc són compostos o prefixats, amb doble accentuació. Segons els resultats obtinguts, l'emissió de la vocal inicial de *certament* és,

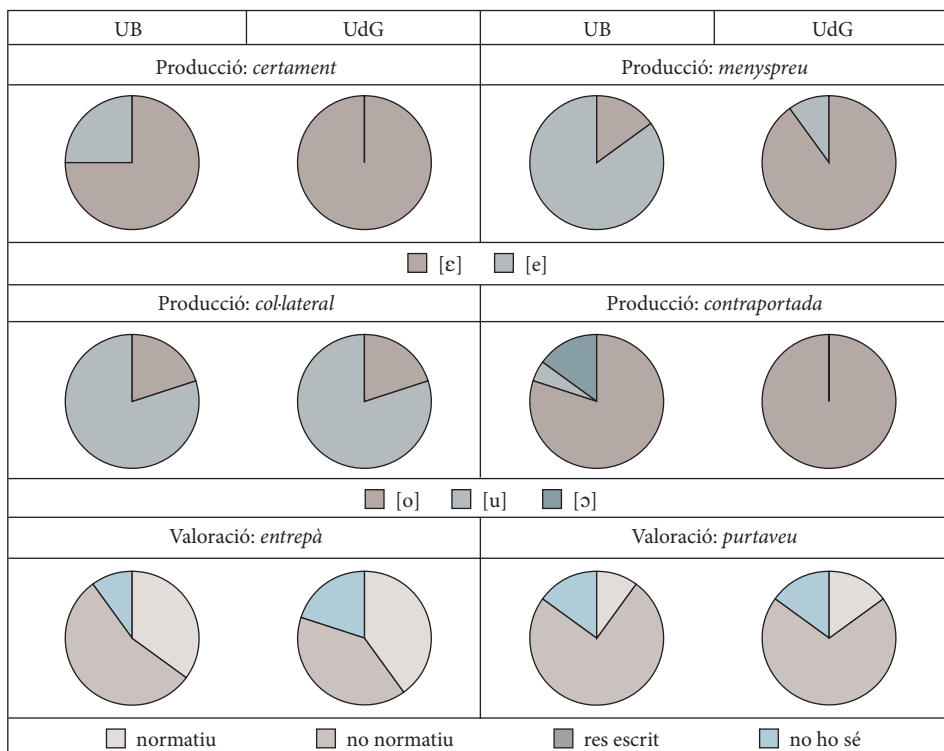

FIGURA 7. Producció i valoració de vocals amb accent secundari en català oriental.

FONT: Elaboració pròpia.

en la major part dels enquestats, [ɛ]; la de *menyspreu*, en canvi, és majoritàriament [ɛ] a Girona i [e] a Barcelona. Les valoracions de la pronúncia [e] en la primera vocal de *entrepà* no són les mateixes segons la procedència dialectal: a Barcelona es considera no normatiu més del 50% dels casos, i a Girona en menys del 40% dels casos. Quant a *collateral*, més del 80% dels enquestats emeten la vocal [u] en tots dos indrets; sembla, doncs, que s'ha perdut la idea de composicionalitat semàntica d'aquest mot. Contràriament, a *contraportada*, més del 85% dels enquestats (a Girona, 100%) pronuncia el mot amb la vocal [o]. La valoració de la pronúncia amb [u] de *portaveu* es resol de manera similar: poc més del 70% en cada cas jutja que no és normativa (vegeu els gràfics de la figura 7).

f) Vocals àtones especials

En aquest apartat hem observat alguns mots que són excepcions a la reducció vocàlica del català oriental. D'una banda, presentem excepcions lèxiques, com les de *foto*, *làser*, *RENFE* o *efe*, i, d'una altra, les excepcions contextuais, amb mots com *agraeixen*, *reacció* i *teòric*. Si tenim en compte les excepcions lèxiques,

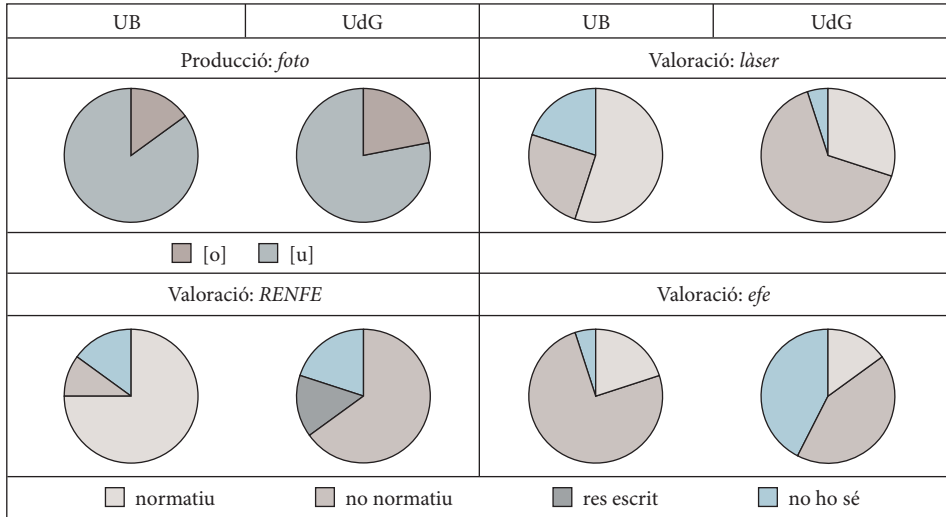

FIGURA 8. Producció i valoració de vocals àtones en excepcions lèxiques de la reducció vocàlica.
FONT: Elaboració pròpia.

podem observar en la prova de producció que en un mot com *foto*, més del 75 % dels parlants orientals fan la reducció vocàlica. Més diferents són, però, els resultats de la prova de percepció subjectiva en relació amb el mot *làser* pronunciat [e]: a Girona aquesta pronúncia es considera no normativa en uns percentatges propers al 65 %; a Barcelona, una mica més de la meitat dels informants valoren normatiu l'ús de la vocal [e] en posició posttònica. També es mostren distants els resultats que tenen a veure amb el final de l'acrònim RENFE o del nom de la lletra *efa*, pronunciat amb [e] final: així, en la pronúncia de la vocal final de *RENFE* els resultats van en direcció contrària (Barcelona: un 76 % la considera normativa; Girona: quasi un 65 % la considera no normativa). La pronúncia de [e], també en posició final, del mot *efe* es valora no normativa per més del 75 % dels enquestats de Barcelona i per prop d'un 45 % dels de Girona (vegeu els gràfics de la figura 8).

Mentre que en la prova de producció la pronúncia de *agraeixen* presenta [ə] en posició àtona i hi ha alternances entre [e] i [ɛ] en posició tònica a Barcelona, a Girona totes les vocals àtones s'han emès [ə] i les tòniques, [e]. A *reacció* s'emet, en la major part dels casos, [e] seguida de vocal neutra i un petit 5 % a Barcelona emet [a] en posició àtona. A *teòric* els parlants accepten la pronúncia amb vocal neutra en un 50 % a Girona, percentatge que disminueix lleument a Barcelona. En qualsevol cas, en els dos grups es produeix un 25 % de dubtes (vegeu els gràfics de la figura 9).

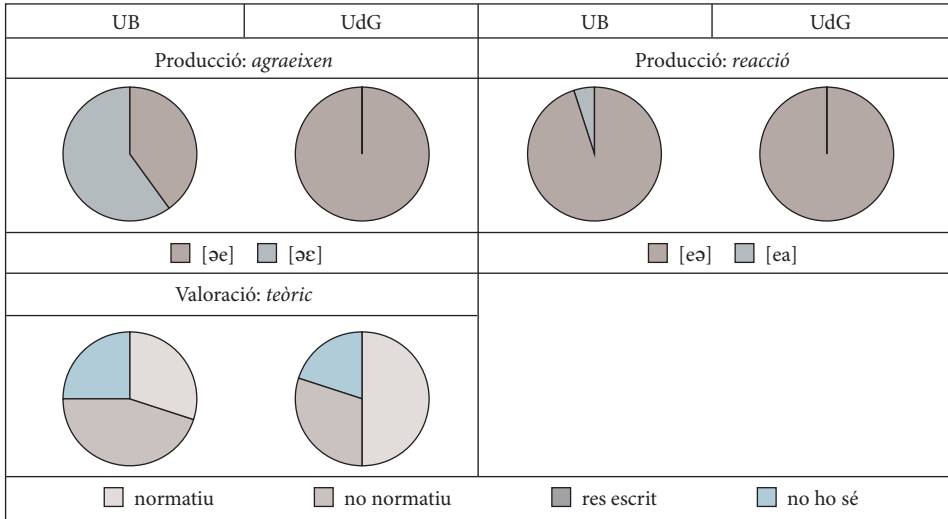

FIGURA 9. Producció i valoració de mots amb vocals àtones que constitueixen excepcions contextuals a la reducció vocàlica.

FONT: Elaboració pròpia.

4. CONCLUSIONS

L'observació detallada de les propostes fabrianes a l'entorn de la pronunciació de determinats sons vocàlics ens condueix a concloure que encara són ben actuals. En aquest sentit, per exemple, les pronunciacions monosil·làbiques de seqüències vocàliques <io> com a *admiració* o *ràdio* són avui les pronúncies habituals —les «modernes», en el context fabrià—; però malgrat tot, ni en la normativa actual ni en les gramàtiques de Fabra s'accepten sense reserves. Un tractament també difícil de concretar és el que es produeix en els processos d'elisió, dificultat que ja observà Fabra. Els resultats de la prova pilot es mostren desiguals en aquest cas, tot i que sembla que hi ha una lleugera tendència a considerar-los fenòmens no normatius (*v(e)ritat*). Això mateix sembla que es produeix en les epèntesis —Fabra considerà que no tenien partidaris—, fet que queda ben corroborat en mots com *ideia*. Finalment, altres fenòmens com els canvis de timbre vocàlic o alguns casos de diftongació, en general, mostren comportaments més desiguals segons la varietat dialectal dels informants o el fet de ser parlants catalanoparlants o bilingües (català i castellà).

Al marge d'aquests aspectes, l'estudi pilot sobre la valoració dels informants ens ha permès observar que, d'entrada, com més consciència i coneixement lingüístics tenen aquests, més alt és el percentatge de dubte sobre la llengua en general. A més,

els parlants són poc conscients dels aspectes que no estan tractats per la normativa. Probablement això és una evidència que els usos, la percepció i les directrius prescriptives no sempre convergeixen, fet que ens duu a la necessitat de demanar una profunda reflexió sobre el paper de la norma en la societat catalana actual.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- FABRA, Pompeu (1891). *Ensayo de gramática de catalán moderno*. Barcelona: Est. y Llib. L'Avenç de Massó y Casas. [Reproduït a Fabra (2005)]
- (1898). *Contribució a la gramática de la llengua catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç. [Reproduït a Fabra (2005)]
- (1912). *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç; Massó, Casas & C^a. [Reproduït a Fabra (2005)]
- (1933 [1918]). *Gramàtica catalana*. 7a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. [Reproduït a Fabra (2009)]
- (1954-1956). *Converses filològiques* [CF]. Ed. a cura de Santiago Pey. Barcelona: Barcino. [Reproduït i ampliat a Fabra (2010)]
- (1983-1984). *Converses filològiques* [CF]. Ed. a cura de Joaquim Rafel. Barcelona: Edhasa. [Reproduït i ampliat a Fabra (2010)]
- (2005). *Gramàtiques de 1891, 1898, 1912*. A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes* [OCF]. Vol. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2009). *Gramàtiques de 1918/1933, 1956, 1946; Traduccions de teatre*. A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes* [OCF]. Vol. 6. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2010). *Converses filològiques*. A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes* [OCF]. Vol. 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GOLDINGER, Stephen D. (1997). «Words and voices: perception and production in an episodic lexicon». A: JOHNSON, Keith; MULLENNIX, John W. (ed.). *Talker variability in speech processing*. Londres: Academic Press, p. 33-66.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1998 [1990]). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica*. 3a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Disponible en línia a: <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000062/00000072.pdf>> [Consulta: 10 gener 2014].
- *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Disponible en línia a: <<http://www2.iec.cat/institucio/seccions/Filologica/gramatica/default.asp>> [Consulta: 10 gener 2014].
- JOHNSON, Keith (1997). «Speech Perception without speaker normalization: An exemplar model». A: JOHNSON, Keith; MULLENNIX, John W. (ed.). *Talker variability in speech processing*. Londres: Academic Press, p. 145-165.
- PIERREHUMBERT, Janet B. (2001). «Exemplar dynamics: Word frequency, lenition and contrast». A: BYBEE, Joan; HOPPER, Paul (ed.). *Frequency effects and emergent grammar*. Amsterdam: John Benjamins, p. 137-158.
- (2002). «Word-specific phonetics». A: GUSSENHOVEN, Carlos; WARNER, Natasha (ed.). *Laboratory phonology 7*. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 101-139.